

Новікова М. М.,

кандидат економічних наук, доцент,

докторант кафедри бізнесу та підприємництва

Харківського національного економічного університету

ПОТЕНЦІАЛ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Економіка України має певні потенційні можливості для розвитку, але їх реалізація залежить від використання нових сучасних підходів, що спираються на науково обґрунтовані управлінські рішення. Промисловість України є основою розвитку її економіки, насамперед, завдяки використанню потенціалу машинобудівної галузі, де з'являються виробничі, трудові, фінансові, інвестиційні, інноваційні, маркетингово-збутові, зовнішньоекономічні, управлінські перспективи розвитку. Фінансові можливості підприємств машинобудування мають велике значення для формування фінансової основи їхнього розвитку. Рівень розвитку фінансового потенціалу визначається за певною сукупністю фінансових показників, що характеризують ступінь фінансової стійкості підприємства. Багато вчених вважають фінансові показники узагальнюючою характеристикою результативності діяльності підприємств, тому існує необхідність узагальнити показники фінансової стійкості підприємств в інтегрованій оцінці потенціалу їх фінансової стійкості, що є індикатором рівня результативності промислових підприємств. Мета статті полягає в розробці методики визначення та оцінювання потенціалу фінансової стійкості підприємств машинобудування як узагальнюючої інтегрованої характеристики результативності їхньої діяльності. Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі завдання: визначити поняття “потенціал фінансової стійкості”; розробити методику виявлення та оцінювання потенціалу фінансової стійкості машинобудівних підприємств; обґрунтувати проблеми підвищення результативності машинобудівних підприємств.

Потенціал фінансової стійкості – це узагальнююча характеристика накопичених у фінансових показниках результатів діяльності підприємства, а також можливостей їх покращання, тому він має характеризуватися досягнутим та потенційно можливим рівнями розвитку. Досягнутий рівень розвитку визначається за фактично досягнутими значеннями певних показників, що характеризують рівень фінансової стійкості (табл. 1, 2), а можливий – за еталонними значеннями показників фінансової стійкості підприємства. Різниця між еталонними значеннями показників фінансової стійкості, що узагальнені в інтегральному показнику, та фактично досягнутими – є потенціалом фінансової стійкості промислового підприємства (формула 1).

$$ПФ_{ст} = ЕПФ_{ст} - ДПФ_{ст}, \quad (1)$$

де $ПФ_{ст}$ – потенціал фінансової стійкості підприємства; $ЕПФ_{ст}$ – еталонний потенціал фінансової стійкості підприємства; $ДПФ_{ст}$ – досягнутий потенціал фінансової стійкості підприємства.

Система показників, що характеризують фінансову стійкість підприємства

Показники	Форма звітності (код рядка)
$KZ_{об} = \frac{З_{03}}{ПВ_{03}}$ – коефіцієнт зносу основних фондів	$З_{03}$ – знос основних засобів (форма № 1** рядок 032); $ПВ_{03}$ – первісна вартість основних засобів (форма № 1 (рядок 031)).
$KA = \frac{BK}{K}$ – коефіцієнт автономії (коефіцієнт фінансової незалежності)	BK – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380); K – загальна сума капіталу підприємства (форма № 1 рядок 640).
$K_{фз} = \frac{K}{BK}$ – коефіцієнт фінансової залежності (коефіцієнт залучення власних коштів)	K – загальна сума капіталу підприємства (форма № 1 рядок 640); BK – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380).
$KL_{аб.} = \frac{ГА}{ПЗ}$ – коефіцієнт абсолютної ліквідності	$ГА$ – грошові активи підприємства (форма № 1 рядки 220+230+240); $ПЗ$ – поточні зобов'язання підприємства (форма № 1 рядок 620).
$KO_{об.к} = \frac{OP}{OA}$ – коефіцієнт оборотності оборотних коштів	OP – обсяг реалізації продукції (чиста виручка) (форма № 2*** рядок 035); OA – загальна сума оборотних активів підприємства (форма № 1 рядок 260).
$P_{BK} = \frac{ЧП}{BK} 100\%$ – рентабельність власного капіталу	$ЧП$ – чистий прибуток підприємства (форма № 2 рядок 220); BK – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380).
$K_{МВК} = \frac{BK - HA}{BK}$ – коефіцієнт маневреності власного капіталу	BK – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380); HA – необоротні активи (форма № 1 рядок 080).
$K_{Конт.ЗК} = \frac{ЦФ + ДЗ + ПЗ + Д_{МП}}{K}$ – коефіцієнт концентрації залученого капіталу	$ЦФ$ – цільове фінансування (форма № 1 рядок 420); $ДЗ$ – довгострокові зобов'язання (форма № 1 рядок 480); $ПЗ$ – поточні зобов'язання (форма № 1 рядок 620); $Д_{МП}$ – доходи майбутніх періодів (форма № 1 рядок 630); K – загальна сума капіталу підприємства (форма № 1 рядок 640).

Показники	Форма звітності (код рядка)
$KП_{\text{ПД Вкл.}} = \frac{ДЗ}{НА} -$ коефіцієнт покриття довгострокових вкладень	ДЗ – довгострокові зобов’язання (форма № 1 рядок 480); НА – необоротні активи (форма № 1 рядок 080).
$K_{\text{ДЗПК}} = \frac{ДЗ}{ДЗ + ВК} -$ коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	ДЗ – довгострокові зобов’язання (форма № 1 рядок 480); ВК – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380).
$K_{\frac{ЗК}{ВК}} = \frac{ЦФ + ДЗ + ПЗ + Д_{МП}}{ВК} -$ коефіцієнт співвідношення залучених та власних коштів	ЦФ – цільове фінансування (форма № 1 рядок 420); ДЗ – довгострокові зобов’язання (форма № 1 рядок 480); ПЗ – поточні зобов’язання (форма № 1 рядок 620); Д _{МП} – доходи майбутніх періодів (форма № 1 рядок 630); ВК – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380).
$K_{\text{Фнез.}} = \frac{ВК}{ДЗ + ВК} -$ коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	ВК – сума власного капіталу підприємства (форма № 1 рядок 380); ДЗ – довгострокові зобов’язання (форма № 1 рядок 480).

Примітка:

* – показники можуть бути взяті середні за період чи на певну дату;

** – форма № 1 “Баланс”;

*** – форма № 2 “Звіт про фінансові результати”.

Таблиця 2

Потенціал фінансової стійкості машинобудівних підприємств

Підприємства	Потенціал фінансової стійкості						Середнє значення
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
ЗАТ "Лозівський завод "Трактородеталь"	2,53890	2,70858	2,36232	1,78263	1,86650	2,07428	2,22220
ВАТ "Харківський завод "Точмелприлад"	0,89949	0,82815	1,96290	3,14424	3,72283	2,34990	2,15125
ЗАТ "Харківський завод електромонтажних виробів № 1"	2,33140	1,97816	1,21633	0,76071	0,99063	4,58102	1,97637
ВАТ "Харківський завод електромонтажних виробів"	1,34522	1,08468	1,07043	1,18734	1,49689	1,23581	1,23673
ВАТ "Харківський електроапаратний завод"	1,29369	0,08409	0,63451	2,02446	1,61991	-0,96726	0,78157
ВАТ "Дослідний Зміївський електромонтажний завод"	2,13360	2,61133	3,52509	4,12736	6,56368	3,86927	3,80505
ЗАТ "Харківський Ордена Знак Пошани машинобудівний завод "Червоний жовтень"	2,24500	4,25395	5,10683	3,97837	3,87589	4,72150	4,03026
ВАТ "Ізюмський тепловозремонтний завод"	1,51775	2,39936	1,24401	1,62162	2,87021	-0,38472	1,54470
ВАТ "Харківський електротехнічний завод "Трансв'язок"	2,30789	2,44642	2,31367	1,34362	1,43165	1,70594	1,92486
ЗАТ "Елокс"	1,55972	2,82569	1,79376	1,90513	2,57241	3,12614	2,29714
ТОВ "Промелектро"	3,56465	5,18953	5,61677	5,49643	8,94677	6,86171	5,94598
Спільне підприємство ЗАТ "ХЕМЗ-ІРЕС"	3,20815	3,40525	3,87863	3,36227	4,22276	4,49402	3,76184
ВАТ "Харківський електротехнічний завод "Укрелектромаш"	2,38975	1,36841	0,86405	1,89639	0,77723	-3,94649	0,55822
ВАТ "Електромашина"	1,53709	0,20555	0,41479	2,25034	3,70699	-2,68350	0,90521
ВАТ "Завод ім. Фрунзе"	2,78868	3,48896	3,76701	4,98696	4,09273	4,92158	4,00765
ВАТ "Автромаг"	1,60777	1,49794	2,02902	2,38156	1,86014	1,54240	1,81981

Продовження табл. 2

Підприємства	Потенціал фінансової стійкості						Середнє значення
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
ЗАТ "Унтеркондиціонер"	2,50994	9,84990	4,07870	9,14210	7,99141	8,57940	7,02524
Український державний центр з експлуатації спеціалізованих вагонів "Укрспецвагон"	6,19770	4,01938	2,99083	2,15243	2,33462	3,89821	3,59886
ТОВ "Харківський завод під'ємно-транспортного устаткування"	1,05647	0,57956	1,02287	1,66978	2,85646	3,10790	1,71551
ВАТ "Харківський машинобудівний завод "Свігло шахтаря"	1,89598	3,79933	4,92422	5,33603	5,00217	3,78631	4,12400
ЗАТ "Завод Південкабель"	3,50951	5,69889	4,96107	5,19371	4,69267	3,21439	4,54504

Загальна методика визначення, як еталонного, так і досягнутого рівня розвитку потенціалу фінансової стійкості підприємства полягає у реалізації таких етапів:

1. Формування таблиці вихідних даних за показниками, що характеризують фінансову стійкість підприємства (табл. 1);
2. Розподілення вихідних показників на показники позитивного та негативного впливу на фінансову стійкість підприємства. При цьому до показників позитивного впливу належать такі коефіцієнти: автономії; абсолютної ліквідності; оборотності оборотних коштів; рентабельності власного капіталу; маневреності власного капіталу; фінансової незалежності капіталізованих джерел. До показників негативного впливу входять коефіцієнти: зносу основних фондів; фінансової залежності; концентрації залученого капіталу; покриття довгострокових вкладень; довгострокового залучення позикових коштів; співвідношення залучених та власних коштів;
3. Розрахунок інтегрального показника, що узагальнює частинні показники фінансової стійкості підприємства, можна здійснити за формулою:

$$ДПФ_{СТ} = \frac{КА + КЛ_{Аб.} + КО_{Об.К} + P_{ВК} + K_{МВК} + K_{ФНез.}}{КЗ_{Оф} + K_{Фз} + K_{Конц.ЗК} + K_{ПДВкл.} + K_{ДЗПК} + K_{\frac{ЗК}{ВК}}}, \quad (2)$$

де $КА$ — коефіцієнт автономії; $КЛ_{Аб.}$ — коефіцієнт абсолютної ліквідності; $КО_{Об.К}$ — коефіцієнт оборотності оборотних коштів; $P_{ВК}$ — коефіцієнт рентабельності власного капіталу; $K_{МВК}$ — коефіцієнт маневреності власного капіталу; $K_{ФНез.}$ — коефіцієнт фінансової незалежності; $КЗ_{Оф}$ — коефіцієнт зносу основних фондів; $K_{Фз}$ — коефіцієнт фінансової залежності; $K_{Конц.ЗК}$ — коефіцієнт концентрації залученого капіталу; $K_{ПДВкл.}$ — коефіцієнт покриття довгострокових вкладень; $K_{ДЗПК}$ — коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів; $K_{\frac{ЗК}{ВК}}$ — коефіцієнт співвідношення залучених та власних коштів.

Слід наголосити, що в разі негативного значення показника “коефіцієнт маневреності власного капіталу” його необхідно виключити з формули розрахунку досягнутого потенціалу фінансової стійкості підприємства (формули 2).

Результати розрахунку досягнутого рівня потенціалу фінансової стійкості підприємств машинобудування подано у табл. 2. Після визначення досягнутого рівня потенціалу фінансової стійкості підприємства необхідно оцінити інтегральний показник для отримання управлінської інформації для прийняття обґрунтованих рішень щодо подальшого забезпечення запланованого рівня результативних показників.

Серед підходів до оцінювання інтегрального показника за еталонними критеріями необхідно виокремити такі: оцінка за певними критеріями на основі еталонних критеріїв; на основі критеріїв, розроблених за значеннями фінансових показників підприємств-конкурентів; на основі критеріїв, розроблених за фактичними значеннями фінансових показників досліджу-

ваних підприємств, на основі ранжування інтегральних показників. Результати оцінювання досягнутого рівня потенціалу фінансової стійкості машинобудівних підприємств на основі ранжування інтегральних показників подано у табл. 3.

Таблиця 3

Критерії оцінювання досягнутого рівня потенціалу фінансової стійкості машинобудівних підприємств

Рівень розвитку потенціалу фінансової стійкості підприємств машинобудівної галузі				
дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий
менше 0,55	від 0,56 до 1,70	від 1,71 до 4,54	від 4,55 до 7,03	більше 7,04

За результатами оцінювання досягнутого рівня потенціалу фінансової стійкості 23,8 % підприємств мають низький рівень цього показника; 66,7 % – середній; 9,5 % – високий. Машинобудівні підприємства з низьким рівнем потенціалу фінансової стійкості мають такі проблеми:

- високий рівень зносу основних фондів;
- високий коефіцієнт залучення власних коштів;
- високий коефіцієнт концентрації залученого капіталу;
- змінна динаміка коефіцієнтів покриття довгострокових вкладень і довгострокового залучення позикових коштів;
- позитивна динаміка коефіцієнта співвідношення залучених і власних коштів;
- негативна динаміка коефіцієнта автономії;
- низький рівень і змінна динаміка коефіцієнта абсолютної ліквідності;
- низький рівень коефіцієнта рентабельності власного капіталу, обумовлений або низьким чистим прибутком, або його відсутністю;
- негативне значення коефіцієнта маневреності власного капіталу;
- нестабільна динаміка коефіцієнта фінансової незалежності капіталізованих джерел.

Таким чином, потенціал фінансової стійкості підприємств являє узагальнену характеристику фінансових показників, що визначають їх фінансову стійкість. Потенціал фінансової стійкості машинобудівних підприємств дає можливість оцінити його рівень (за запропонованою методикою), обґрунтувати існуючі проблеми та розробити заходи (залежно від конкретних умов і цілей кожного підприємства), реалізація яких спрямована на підвищення досягнутого рівня потенціалу фінансової стійкості, який є результатом діяльності підприємств, що дає змогу виявити та обґрунтувати залежність, наприклад, між рівнем розвитку трудового потенціалу підприємства та результатами його діяльності.

Література:

1. *Гавва В. Н.* Потенціал підприємства: формування та оцінювання: монограф. / В. Н. Гавва В. Н. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 224 с.

2. Фінанси підприємств: навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доповн. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. – Харків: ВД “ИНЖЕК”, 2004. – 432 с.
3. Єлісєєва О. К. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства: монограф. / О. К. Єлісєєва, Т. В. Решетняк. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 208 с.
4. Клебанова Т. С. Механизмы и модели управления кризисными ситуациями: монограф. / Т. С. Клебанова, В. И. Грачев, Е. В. Раевнева та ін. – Харьков: Издат. дом “ИНЖЕК”, 2007. – 200 с.
5. Коренков О. В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств. Автореф. дис... к-та екон. наук: 08.06.01 / Національний авіаційний університет. – К., 2003. – 18 с.
6. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монограф. / Л. А. Костирко. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 240 с.
7. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия и механизм ее реализации / Е. В. Лапин // Вісник Сумського держ. ун-ту. (Серія “Економіка”). – 2004. – № 9 (68). – С 109–123.
8. Організація управління економічним потенціалом промислових підприємств: монограф. / В. Н. Гончаров, М. В. Савченко, Д. В. Солоха та ін. – Донецьк: СПД Купріянов В. С., 2008. – 202 с.
9. Сосенко Л. С. Анализ экономического потенциала действующего предприятия: монограф. / Л. С. Сосенко. – М.: Издат. дом “Экономическая литература”, 2003. – 208 с.
10. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий: монограф. / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. – Харьков: Издат. дом “ИНЖЕК”, 2005. – 144 с.
11. Чимшит С. И. Управление потенциалом сложных социально-экономических систем: монограф. / С. И. Чимшит. – Днепропетровск: Монолит, 2008. – 362 с.